

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ УХИЛЯЄТЬСЯ ВІД СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ

О.О. Сокол

*аспірант кафедри кримінального права
Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя*

Постановка проблеми. Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків становлять значну кількість серед усіх злочинів, вчинених на території України. За даними Державної судової адміністрації України частка злочинів цього виду в загальній структурі злочинності протягом 2009 – 2013 рр. становила від 3,6% до 2,4% (у середньому 3%). Та незважаючи на досить високу кількість злочинів даної категорії, можна говорити про наявність наукової прогалини в кримінологічній характеристиці, як ухиленя від сплати аліментів, так і осіб, що ухиляються від сплати аліментів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У кримінологічній літературі проблему вивчення особистості злочинця розглядали вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: С.М. Абельцев, Ю.М. Антонян, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, К.Є. Ігошев, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, Н.С. Лейкіна, Г.М. Міньковський, О.Б. Сахаров, І.К. Туркевич та інші. Та значної уваги кримінологічному дослідженню особистості злочинця, відповідальність якого передбачено ст.ст. 164, 165 Кримінального кодексу України не приділено.

Мета статті це побудова кримінологічного портрета особистості злочинця, який ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків. Дана мета зумовила постановку та розв'язання такого завдання як, глибоке дослідження особистості злочинця.

Основні результати дослідження. Особистість злочинця – це особистість людини, яка скоїла злочин внаслідок притаманних йому психологічних особливостей, антигромадських поглядів, негативного ставлення до моральних цінностей і вибору суспільно небезпечного шляху для задоволення своїх потреб або невияву необхідної активності в запобіганні негативних наслідків [2, с. 12-13].

Під час розгляду процесів детермінації і спричинення злочинності, роль особи злочинця є провідною. Безпосередньою причиною вчинення злочинів та

існування злочинності в цілому є на індивідуальному рівні негативні антисупільні риси свідомості та психології окремої особи, а на загальносоціальному рівні – суспільної свідомості [5, с. 233].

Будь-який соціальний організм складається з двох нерівних частин: ті, які відповідають соціальним вимогам, діють відповідно до суспільних традицій і звичаїв, ведуть законослухняний спосіб життя, і ті, хто цих норм не дотримується, порушує закони [1, с. 32].

Злочинець як особистість є учасником громадських відносин, тому не можна відокремлювати особистість злочинця від соціальної сутності людини. Під впливом громадського життя формується не тільки соціальний вигляд конкретної особи, а й утворюються її морально-психологічні якості (переконання, погляди, ціннісні орієнтації, життєві очікування, інтелектуальні і вольові властивості). В особистості злочинця відображається вплив як факторів, які формують цю особистість, так і детермінант, які спонукають і сприяють вчиненню злочинів.

Але це не означає, що злочинна поведінка є лише результат негативних впливів зовнішнього середовища на людину, а він сам в цьому ніби не бере участі. В злочинній поведінці відображені і генетично обумовлені задатки і схильності, темперамент, характер особистості тощо. Зовнішні умови не напряду породжують злочинну поведінку. Вони обумовлюють внутрішній духовний світ, психологію особистості, які, в свою чергу, стають самостійним і активним фактором, які в подальшому, опосередковано, вчинюють вплив соціальної середовища на особистість злочинця. [2, с. 10].

Тому ми повинні виявити основні та характеризуючі особливості злочинця, які спонукають його до дій, які реалізують злочинний намір і звернути уваги на ті суспільні та психологічні ознаки, що є сприятливими умовами для вчинення злочинів даної категорії.

В своєму дослідженні ми проаналізуємо особистість злочинця, відповідальність якого передбачена такими статтями Кримінального кодексу України, як: 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», в подальшому ми запропонуємо законодавцю виділити ці статті в окремий розділ Кримінального кодексу України – Злочини проти сім'ї, який включити в себе також: ст.166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», ст.167 «Зловживання опікунськими правами», ст.168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)» та ст.169 «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)».

В цілому особистість злочинця можна охарактеризувати як своєрідну модель, соціальний і психологічний портрет, який володіє специфічними рисами [7, с. 153]. Найчастіше виділяють такі складові кримінологічної структури особистості злочинця: соціально-демографічні, морально-психологічні, соціально-рольові, кримінально-правові ознаки [4, с. 87]. А саме, для побудови кримінологічного портрета особистості, що вчинив злочини проти сім'ї (ухилення від сплати аліментів), використаємо соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові характеристики, які можна з'ясувати

шляхом вивчення кримінальних справ та аналізу статистичних даних МВС України та Державної судової адміністрації України.

Найбільш повне уявлення про соціально-демографічні властивості особистості злочинця дають такі ознаки як: стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, наявність постійної роботи та інше.

Розглядаючи осіб, які ухиляються від сплати аліментів по гендерним ознакам, можна відмітити, що 83,1% вказані злочинні дії вчинювали чоловіки, частка жінок становить 16,9%.

Можна відмітити, що участь жінки в даній категоріє злочинів є незначною. Це обумовлено відмінністю в соціальних обов'язках та особливостями психологічного та фізіологічного розвитку чоловіка та жінки. Судова практика склалась таким чином, що під час розірвання шлюбу, діти частіше залишаються з матір'ю, оскільки дитина генетично більш прив'язана до матері, мати морально значно переймається за долю дитини та в деяких випадках поведінка батька не є «взірцем» для дитини. Після розірвання шлюбу, частіше, в силу особистих образ, батьки припиняють спілкування між собою і, чомусь, в багатьох випадках це стосується і дітей, з чого в подальшому й виникають аліментні зобов'язання.

Також однією з основних характеристик особи злочинця є його вік, який є якісно певним етапом становлення особистості з притаманними йому особливостями сприйняття людиною навколишнього світу [6, с. 110]. Згідно опрацьованих матеріалів кримінальних справ та статистичних даних, майже вся кількість винних у вчиненні злочину, передбаченого ст.ст. 164, 165 Кримінального кодексу України були повнолітніми - 99%. Серед них: 5% – особи у віці від 18 до 25 років; 17% – від 25 до 30 років; 74% – від 30 до 50 років; 3% – від 50 і старше.

Важливою соціальною характеристикою злочинця є освіта, яка благотворно впливає на розвиток особистості, формує її світосприйняття та моральні якості. Відповідно до опрацьованих статистичних джерел особи з повною загальною середньою освітою становлять 44%, з базовою загальною середньою освітою – 20%, професійно-технічною освітою – 29% винних. Значно менший відсоток серед засуджених з повною та базовою вищою освітою – 3% та 2% відповідно. Кількість осіб з початковою загальною освітою склала – 1%. Осіб без освіти виявлено менше одного відсотка (0,3%). Отже, вбачається, що ухиляються від сплати аліментів особи з низьким рівнем освіти.

Найбільшою часткою осіб, які ухиляються від сплати аліментів, є не працевлаштовані – 86 %: 5% осіб – вважались безробітними, а 81% працездатних осіб – не працювали і не навчалися.

Сім'я, як один з найголовніших соціальних інститутів суспільства є могутнім антикриміногенним фактором, і тому, сімейний стан дуже суттєва ознака в характеристиці особистості злочинця. В ході проведених нами досліджень виявлено, що 72% осіб, які ухиляються від сплати аліментів не одружені або розлучені, і тільки 28% – перебувають в шлюбі.

Морально-психологічний аспект характеристики особистості злочинця відображає ціннісні орієнтації та переконання особи, погляди та ставлення

особи до норм моралі та права. Винні у злочинах проти сім'ї проявляють моральний занепад у вигляді егоїзму та цинізму. Вони наповнюють себе злобністю, самовпевненістю та агресивністю, їм байдужі наслідки їх дій. Також особи, які вчиняють дану категорію злочинів мають соціально-пасивну орієнтацію, напружені відносини зі своєю родиною, небажання влаштуватися на роботу, викривлене поняття морального боргу та суспільних цінностей, таким людям властиве невиконання судових рішень, ігнорування конституційних та сімейних обов'язків, покладених на громадян державою.

Аналізуючи злочини, покарання за які передбачено статтями 164, 165 КК України, можна відмітити, що багато осіб, які вчиняють дану категорію злочинів мають низький рівень духовного розвитку, освіти та відносять до категорії незайнятого населення. Даний факт має велике криміногенне значення, так як незайнята особа не може забезпечувати своїх неповнолітніх дітей і працездатних батьків. Відповідно, така категорія людей - «дармоїдів» найчастіше деградує як особистість і стикаються по життю з таким негативним явищем як алкоголізм.

Ухилення від сплати аліментів не є проблемою окремих громадян, це проблема держави і всього суспільства в цілому.

Тому соціальними заходами протидії злочинам проти сім'ї повинні стати більш активна позиція всіх правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування, які повинні створювати програми та заходи по підняттю авторитету сім'ї, вести роз'яснювальну роботу серед молоді (школярів, студентів) та надавати усляку допомогу сім'ям та молоді.

А саме, такими заходами можуть стати: підтримки незаможних громадян, забезпечення належних умов для соціалізації особистості, зниження рівня безробіття і обмеження негативних наслідків цього явища, приділення більшої уваги духовному вихованню особистості. Повноцінна реалізація права на виховання і турботу – найважливіша передумова гармонічного розвитку особистості дитини, застава його успішного майбутнього [8, с. 186].

Створення відповідної нормативно-правової бази, яка б визначила сім'ю як основний осередок суспільства є одним з головних завдань, вирішення якого б сприяло підвищенню ефективності боротьби зі злочинами у вигляді ухилення від сплати аліментів, і одним з основних пріоритетів політики держави. Також найважливішим напрямком загальносоціальної профілактики злочинів в сім'ї є розробка і здійснення на всіх рівнях державної сімейної політики, як складової частини соціальної політики в цілому. Головними пріоритетами державної сімейної політики повинні стати покращення матеріального становища українських сімей та надання допомоги сім'ям.

Кримінально-правова ознака особистості злочинця. Серед ознак, які призвели до вчиненого злочину, слід назвати ті, які характеризують спрямованість і тривалість злочинної поведінки суб'єкта; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, вибрані для досягнення злочинної мети; форми вини; форми співучасті; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого (визнав себе винним чи ні, розкався чи ні)

та ін. Отже, це дає змогу всебічно проаналізувати вчинений злочин та особу злочинця [4, с. 93].

Відповідно, однією з кримінально-правовою характеристикою є наявність судимості. Статистичні дані ДСА України вказують на те, що 37% винних у вчиненні злочинів, передбачених статтями 164–169 КК України, раніше вчинювали злочини, в тому числі мали незняту і непогашену судимість. Кількість винних осіб, які мали незняту і непогашену судимість на момент вчинення злочину, склала 17%: 13% – мали одну судимість, 2% – дві та 2% – три і більше. Також у процентному співвідношенні можна виділити осіб, які мали судимість за такі злочини: 4% осіб – за злочини проти власності та 1% – за злочини проти життя чи здоров'я особи.

Висновок. Отже, згідно наведеного вище аналізу, ми можемо побудувати типовий кримінологічний портрет особистості злочинця, який ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей та утримання коштів на утримання непрацездатних батьків. Так, частіше це особа чоловічої статі (83%), переважно у віці від 30 до 50 років (74%), яка має загальну середню чи базову загальну середню освіту, є працездатною, але ніде не навчалась та не працювала або була безробітною на момент вчинення злочину.

Створення кримінологічного портрета та аналіз соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових характеристик особистості злочинця, який ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей та утримання коштів на утримання непрацездатних батьків, має важливе значення для вироблення заходів протидії зазначеної категорії злочинів. Успішне попередження злочинів можливо лише в тому випадку, якщо увагу буде сконцентровано на особистості злочинця, оскільки саме особистість - носій причин їх вчинення [3, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абельцев С.Н.* Личность преступника и проблемы кримінального насилья. – М. : Юнити-Дана, Закон и право, 2000. – С. 13–32.
2. *Антонян Ю.М., Кудрявцев В.М., Эминов В.Е.* Личность преступника. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – С. 10–13.
3. *Антонян Ю.М., Эминов В.Е.* Личность преступника. Криминолого-психологическое исследование. – М. : Норма: Инфра. – М, 2010. – С. 8.
4. *Голіна В.В., Головкін Б.М.* Кримінологія: Підручник. – Х. : Право, 2014. – С. 87–93.
5. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 233.
6. *Зелинский А.Ф.* Криминальная психология. – К. : 1999. – С. 110.
7. *Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е.* Криминология: Учебник. – М. : Норма, 2009. – С. 153.
8. *Пудовочкин Ю.Е.* Ответственность за преступления против несовершеннолетних по российскому уголовному праву. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – С. 186.
9. Конституція України. – К. : ФОП Стеценко І.І., 2013.

10. Концепція державної сімейної політики. Схвалена постановою ВРУ від 17 вересня 1999р. № 1063-XIV// ЮВУ. – 1999. – 14-20 жовтня.

11. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2013 роки): статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/3741305>.

12. Звіти за 2009-2013 роки про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, надіслано на додаткове розслідування, повернуто прокурору для усунення порушень, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання (форма 6); звіти за 2009-2013 роки про склад засуджених (форма 8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/22018.

Сокол О.О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, який ухиляється від сплати аліментів

У статті дана кримінологічна характеристика злочинця, який ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей та коштів на утримання непрацездатних батьків. Досліджено статистичні дані Міністерства внутрішніх справ України та Державної судової адміністрації України, соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові характеристики особистості злочинця.

Ключові слова: особистість злочинця, злочини проти сім'ї, ухилення від сплати аліментів, утримання дітей, непрацездатні батьки, кримінологічний портрет.

Сокол О.О. Кримінологическая характеристика личности преступника, который уклоняется от уплаты алиментов

В статье дана кримінологическая характеристика преступника, который уклоняется от уплаты алиментов на содержание детей и средств на содержание нетрудоспособных родителей. Исследованы статистические данные Министерства внутренних дел Украины и Государственной судебной администрации Украины, социально-демографические, нравственно-психологические и уголовно-правовые характеристики личности преступника.

Ключевые слова: личность преступника, преступления против семьи, уклонение от уплаты алиментов, содержания детей, нетрудоспособные родители, кримінологический портрет.

Sokol O.O. Criminological characteristics of offender who refuses to pay alimony

The article deals with the criminological characteristics of the offender who refuses to pay child support and funds for the maintenance of disabled parents. The statistical data of the Ministry of Internal Affairs and the State Judicial Administration of Ukraine, socio-demographic, moral, psychological and criminal legal characteristics of offender are studied in this article.

Key words. Identity of the offender, the crime against the family, refusal to pay alimony, child support, disabled parents, criminological portrait.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014.